

УДК 811.161.2'367.625'373.611

DOI <https://doi.org/10.24919/2663-6042.21.2024.4>

РЕЛЕВАНТНІСТЬ СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ДІЄСЛІВ ІЗ СЕМАНТИКОЮ МИСЛЕННЕВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЇХНЬОЇ СЛОВОТВІРНОЇ СПРОМОЖНОСТІ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Кушлик О. П., Соляр Д. П.

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У пропонованій статті увагу зосереджено на засадах систематизування дієслів із семантикою мисленневої діяльності в українській мові. Передусім акцентовано на важливості вибору оптимального варіанта систематизування фактичного матеріалу для вивчення тих чи тих словотвірних явищ. Установлено обсяг відомих у лінгвоукраїністиці термінів на позначення дієслів мисленневої діяльності, опрацьовано дефініції цих термінів і обґрунтовано вибір одного з них.

Докладно, з опертям на засади та особливості категоризації позамовної дійсності проаналізовано запропоновані різними авторами варіанти лексико-семантичної класифікації дієслів мисленневої діяльності, параметризовано їхні кількісні і якісні показники. Матеріал описано в ієрархічному порядку: спершу увагу приділено варіантам класифікації, які засвідчують результати досліджень, у яких опрацьовано названу лексико-семантичну групу слів безпосередньо, потім розглянуто варіанти систематизування дієслів, автори яких заторкували проблему функціонування в мовленні аналізованої групи дієслів опосередковано – скажімо, з урахуванням їхнього категорійного статусу (дієслова дії, процесу чи стану), наявності / відсутності певної диференційної семи, установлення валентної рамки тощо, і, нарешті, тоді з'ясовано специфіку структурування аналізованої групи слів, які згадані принагідно, у процесі порушення інших лінгвістичних питань.

На основі зробленого огляду наведених класифікацій, а також з опертям на потреби систематизування матеріалу, детерміновані подальшим аналізом дієслів мисленневої діяльності – на предмет установлення їхньої словотвірної спроможності, дійдено висновку щодо вирізнення дієслів тих лексико-семантичних груп, стосовно яких більшість мовознавців виявили одноставність. Це – дієслова, що позначають власне процес мислення, операції розумової діяльності, а також процеси творчої діяльності людини. Водночас наголошено, що для з'ясування словотвірної активності дієслів мисленневої діяльності релевантним є похідність / непохідність основи, яку репрезентує те чи те дієслово, а для похідних основ, окрім цього, ще й спосіб творення вербатива, який слугуватиме вершиною словотвірної парадигми, словотворчий засіб, за допомогою якого він постав, а також його категорійна співвіднесеність (з дієсловами на позначення дії, процесу чи стану).

Установлення словопороджувальної здатності дієслів із семантикою мисленневої діяльності, що відповідає основоцентричному підходу до аналізу різних словотвірних явищ, є одним з етапів простеження такої здатності дієслів української мови зокрема і всієї мотивувальної бази сучасної української літературної мови загалом.

Ключові слова: дієслова мисленневої діяльності, лексико-семантична група дієслів, словотвірнопарадигматичний підхід, словотвірна парадигма, словотвірна спроможність, словотвірний потенціал, основоцентричний підхід, твірна основа.

Kushlyk O. P., Soliar D. P. Relevance of systematizing verbs with the semantics of thinking activity for determining their word-forming capacity in the Ukrainian language. The proposed article focuses on the principles of systematizing verbs with the semantics of thinking activity in the Ukrainian language. Primarily, the article emphasizes the importance of choosing the best option for systematizing the factual material for studying certain word-formation phenomena. The author determines the scope of terms known in linguo-Ukrainian studies to denote verbs of thinking activity, examines the definitions of these terms and opts for one of them. The article thoroughly analyzes the variants of lexical and semantic classification of verbs of thinking activity proposed by different researchers, parameterizes their quantitative and qualitative indicators. The material is described in a hierarchical order: first, we pay attention to the classification variants proving the results of the studies that addressed the above lexical-semantic group of words directly, then we consider variants of verb systematization, whose authors touched upon the problem of functioning of the analyzed group of verbs in speech indirectly – for example, based on their categorial status (verbs of action, process, or state), presence/absence of a certain differential seme, establishment of a valence frame, etc., and finally, we clarify the specifics of structuring the analyzed group of words mentioned incidentally in the process of raising other linguistic issues.

Based on the overview of the above classifications, as well as on the needs to systematize the material, determined by the further analysis of verbs of thinking activity - to determine their word-formation capacity, we conclude about the verbs of those lexical and semantic groups on which most linguists are unanimous. These are verbs that denote the very process of thinking, mental operations, as well as human creative activity processes. At the same time, it is emphasized that in order to clarify the word-formation capacity of verbs of thinking activity, the derivativity/non-derivativity of the base represented by a particular verb is relevant, and for derivative bases, apart from this, it is also the method of creating a verbativ that will serve as the top of the word-formation paradigm, the word-forming means by which it appeared, as well as its categorial correlation (with verbs denoting action, process or state).

Determining the word-forming capacity of verbs with the semantics of thinking activity, which corresponds to the base-centered approach to analyzing various word-forming phenomena, is a stage of tracing such capacity of Ukrainian verbs in particular and the entire motivational base of the modern Ukrainian literary language in general.

Key words: *verbs of thinking activity, lexico-semantic group of verbs, word-formation paradigmatic approach, word-formation paradigm, word-formation capacity, word-formation potential, stem-centered approach, stem.*

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Дослідження словотвірного потенціалу дієслів української мови як одного з центральних класів слів останніми десятиліттями все частіше і частіше зацікавлює дериватологів, що зумовлено нагальною потребою обстежити всю мотивувальну базу сучасної української літературної мови на предмет визначення словопороджувальної здатності її елементів. Результати такого обстеження, реалізованого в межах основоцентричного підходу розвитку дериватології, що передбачає аналіз словотвірних процесів, механізмів, способів з опертям на твірну основу як типологізувальний чинник, на думку В. Грещука, мали б доповнити результати, одержані внаслідок аналізу всіх цих явищ крізь призму формантоцентричного аспекту, і в комплексі відобразити всю складність словотвірної системи сучасної української мови [7, 7].

Планомірне вивчення словотвірної спроможності тієї чи тієї групи слів, сформованої на основі актуального для певного дослідження критерію, забезпечує використання вже усталеного в українській дериватології словотвірнопарадигматичного механізму до аналізу їх, який охоплює: *виокремлення словотвірної парадигми* як сукупності дериватів, безпосередньо мотивованих тією самою твірною основою [39, 140], або сукупності дериватів, безпосередньо мотивованих тією самою твірною основою, що перебувають на одному такті деривації (чи на одному ступені похідності) [16, 8; 7, 16; 17, 619; 37, 231; 21, 32], або ж мікросистемами дериватів одного ступеня творення, об'єднаних тотожністю твірної основи і протиставлених словотвірними формантами [3, 29], або й сукупності похідних з однаковим категорійним словотвірним значенням [35, 56]; *структурування* всіх дериватів морфологічними зонами; *установлення* в межах кожної морфологічної зони континууму семантичних позицій, які здатні реалізувати ті чи ті деривати; *з'ясування* арсеналу словотвірних засобів для реалізації конкретної семантичної позиції; *простеження* здатності дериватів розвивати додаткові семантичні відтінки як результат подальшого розвитку семантичної структури слова тощо.

Важливим підготовчим етапом безпосереднього застосування словотвірнопарадигматичного підходу до вибраної групи слів є належне систематизування фактичного матеріалу для опису, що сприятиме: по-перше, інвентаризації аналізованих одиниць; по-друге, простеженню відмінностей у семантиці; по-третє, протиставленню в межах однієї лексико-семантичної групи одиниць з непохідними і похідними основами з подальшим параметризуванням словопороджувальної здатності тих і тих; по-четверте, окресленню чинників, які активізують чи, навпаки, сповільнюють словотвірний процес; по-п'яте, прогнозуванню можливого творення інших дериватів за встановленими словотвірними моделями.

Щодо систематизування дієслів як вершини словотвірних парадигм, то, як засвідчують вже виконані в лінгвоукраїністиці дослідження, намічено два різні вектори: упорядкування за лексико-семантичним принципом і за структурно-семантичним принципом. Різновекторність тут є відносною, позаяк акцентує власне на напрямі провадження аналізу, бо в результаті, згідно з концепцією, дослідження, виконані за різними векторами, передбачають розгляд тих самих питань лише на іншому етапі. Опертя на систематизацію вершинних дієслів за лексико-семантичним критерієм однаково потребуватиме з'ясування словотвірної спроможності дієслів за походженням (первинне чи похідне), а для похідних ще й визначення частиномовного статусу твірної основи, що в кінцевому підсумку приведе до структурно-семантичної типологізації. І, навпаки, якщо за основу брати структурно-семантичну класифікацію (вона характерна для похідних дієслів як вершини словотвірних парадигм), то на певному етапі постане необхідність згрупувати аналізовані дієслова за значенням, щоб простежити, наскільки однаковою буде словопороджувальна здатність у межах лексико-семантичних груп, що відповідно актуалізуватиме лексико-семантичний критерій упорядкування фактичного матеріалу [22, 17].

Популярною й далі залишається систематизація за лексико-семантичним параметром. Її репрезентовано працями І. Джочки, Н. Пославської, які типологізували словотвірні парадигми дієслів зі значенням відповідно створення [9] чи руйнування [29] об'єкта; Н. Адамець, Л. Сегіна, які визначали словотвірний потенціал дієслів руху [1], чи динамічної просторової локалізованості [31]; О. Петрів, яка установила словотвірні потенції дієслів на позначення внутрішнього стану істоти [28] та ін.

Для того, щоб опертися в дослідженні словотвірного потенціалу вибраної групи слів на ту чи ту класифікацію, зокрема за лексико-семантичним параметром, потрібно бути обізнаним з відомими варіантами цієї класифікації в мовознавстві, адекватними до концепції розгляду порушуваних питань, орієнтуватися у векторах розгортання дослідження, передбачати перспективу вивчення ще не заторкуваних наукових проблем, розуміти доцільність / недоцільність конкретизації семантики для проведення аналізу, передбачати можливий вплив на словопороджувальну спроможність інших чинників тощо. З урахуванням зазначеного *актуальність* представленої студії не викликає жодного сумніву. Об'єктом пропонованого дослідження є дієслова із семантикою мисленнєвої діяльності. Предметом – різні варіанти класифікування цих дієслів на засадах лексико-семантичного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дієслова на позначення мисленнєвої діяльності неодноразово поставали об'єктом вивчення в лінгвістиці.

Серед проблем, які порушують науковці на матеріалі української мови, – структурування обсягу цих дієслів лексико-семантичними групами [23; 26; 11; 27]; простеження динаміки формування семантичної групи дієслів мислення [30]; окреслення особливостей дієслів мисленнєвої діяльності як різновиду акціональних предикатів (або предикатів дії) [24, 71–72]; визначення валентної рамки дієслівних предикатів на позначення мисленнєвої діяльності [4, 94–105]; характеристика синонімійних відношень, реалізованих дієсловами мисленнєвої діяльності, зокрема в художньому дискурсі [8] тощо. На матеріалі англійської мови опрацьовано питання передусім лексико-семантичного систематизування дієслів мислення [2; 12], а також моделювання їхнього лексико-семантичного поля [5], або дієслів, якими послуговуються в загальнонауковій сфері з подальшим моделюванням лексико-семантичного поля [33]; розгляду особливостей функціонування окремих дієслів, серед іншого *listen* [14], *understand*, *perceive*, *recognize*, *consider*, *suppose*, *believe*, *guess*, *reflect* та ін. [13].

Формулювання мети і завдань дослідження.

Мета дослідження – дійти вибору найбільш оптимальної класифікації дієслів із семантикою мисленнєвої діяльності як засадничої для подальшого визначення словотвірного потенціалу цих дієслів. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**: установити обсяг відомих у лінгвоукраїністиці термінів на позначення дієслів мисленнєвої діяльності з визначенням дефініцій цих термінів і обґрунтувати вибір одного з них для подальшого послуговування; проаналізувати запропоновані різними авторами варіанти лексико-семантичної класифікації дієслів мисленнєвої діяльності з параметризуванням їхніх кількісних і якісних показників; установити релевантність засад вирішення актуальної для подальшого аналізу словотвірного потенціалу лексико-семантичної класифікації.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Дослідження в різних аспектах дієслів на позначення мисленнєвої діяльності, яку дефінують як «процес пізнання, осмислення, розуміння та усвідомлення навколишньої дійсності» [8, 175], засвідчують поглиблену зацікавленість лінгвістів природою цих слів, їхньою семантикою, здатністю виражати різні синтагматичні, парадигматичні і епідигматичні відношення, спроможністю бути ядром семантико-синтаксичної структури речення, визначати кількість актантів навколо себе в таких реченнях тощо. Тому зрозумілою є неоднотайність науковців і щодо самих термінів на позначення таких дієслів, і щодо окреслення їхньої категорійної природи, і щодо засад, на які оперта лексико-семантична чи семантична класифікації. Передусім мовознавці по-різному називають цю групу слів. Серед відомих термінів – *дієслова мислення*, *дієслова інтелектуальної*, чи *розумової* (як синонім до інтелектуальної), *дії* [26, 331], *дієслова інтелектуальної*, чи *розумової* (як синонім до інтелектуальної) [12, 28; 32, 93], або ж *пізнавальної* (як синонім до інтелектуальної) [24, 71–72], *діяльності*, а також *когнітивні дієслова* [12, 29; 18, 536], *ментальні дієслова* [36], *дієслова інформаційної діяльності* [20, 64]; *дієслова* (предикати) *знання* [15, 103; 2, 6]; *епістемічні*

дієслова [25, 25; 34, 131] тощо. Така строкагість називання аналізованої групи дієслів спричинена: по-перше, ракурсом студіювання їх і відповідним обсягом порушуваних питань; по-друге, настановчими цілями дослідження; по-третє, категорійним статусом аналізованих одиниць (співвіднесеністю з предикатами дії, процесу чи стану); по-четверте, ступенем конкретизації описуваної семантики чи визначення релевантних параметрів тощо.

Тенденційно терміни *когнітивні дієслова*, *ментальні дієслова*, *дієслова інформаційної діяльності*, *епістемічні дієслова* використовують частіше в дослідженнях, пов'язаних з розширеним ракурсом аналізу на матеріалі англійської чи німецької мов, тоді як у межах лінгвоукраїністики переважно послуговуються термінами *дієслова на позначення* (чи із семантикою) *мислення*, *дієслова розумової / інтелектуальної / мисленнєвої діяльності*, *дієслова розумової / інтелектуальної / мисленнєвої дії* тощо. Такий термін корелює з категорійним статусом, який здебільшого репрезентують ці дієслова в семантико-синтаксичній структурі речення, – предикатами дії. Водночас він не охоплює ті дієслова мислення, які позначають інтелектуальні (розумові) стани на кшталт *знати*, *вірити*, *вважати*, *пам'ятати* тощо і співвідносяться з предикатами стану чи які позначають інтелектуальні (розумові) процеси на зразок *прозрівати*, *розумнішати*, *мудрішати*, *дурнішати* та ін. і відповідно співвідносяться з предикатами процесу. Проте з урахуванням того, що метою наших подальших досліджень є установити словотвірний потенціал дієслів із семантикою мисленнєвої діяльності як репрезентантів дієслів дії, то термін *дієслова із семантикою мисленнєвої діяльності* є цілком для нас адекватний. До того ж він певною мірою об'єднує ті різні етапи мисленнєвої діяльності, які є важливими для аналізу і які названо позиціями відповідної класифікації.

Різне називання дієслів із семантикою мисленнєвої діяльності, зумовлене окресленими чинниками, детермінує й різне визначення їх. Серед найбільш поширених дефініцій такі: *дієслова мислення* – це «слова, що позначають складні біохімічні процеси вищої нервової діяльності людини, які, власне, і вирізняють її серед інших біологічних типів. Адже мислення – це найвища форма відображення мозком навколишнього світу, найскладніший пізнавальний психічний процес, властивий лише людині» [10, 154–155], або предикати, зокрема й вербативи (дієслова), *знання* – це одиниці, що експлікують результат мислення, волевиявлення людини чи набуття знань під час такої діяльності [2, 6], або це – *дієслова*, що виражають інтелектуальні (розумові) дії, «виконувані у свідомості без проєкції й використання зовнішніх засобів, зокрема мовлення» [26, 331]. Отже, узагальнюючи наведені дефініції, доходимо висновку, що *дієслова мисленнєвої діяльності* – це слова на позначення складної психічної діяльності, пов'язаної з мисленням, сприйняттям, уявленням та усвідомленням одержаної інформації.

Щодо способів систематизування лексико-семантичних груп, то вирізняють логіко-семантичний, семантико-граматичний, психолінгвістичний [11, 8; 33, 17].

Найбільш поширеним є логіко-семантичний, який полягає в називанні послідовних етапів мисленнєвої діяльності як відповідних ситуацій позамовної дійсності. Лінгвістично релевантні елементи в ситуації розумової діяльності – це пізнання як процес і його ознаки як характер виявлення процесу, буттєвість, результативність, нерезультативність, цілеспрямованість, учасники ситуації пізнання (суб'єкт – особа і об'єкт – зміст пізнання) [5, 194]. З урахуванням цього лінгвісти виділяють різну кількість ситуацій, релевантних для описуваної діяльності, відповідно різну кількість назв цих ситуацій і самих дієслів як виразників названих ситуацій.

І. Овчиннікова, розмежовуючи загальні інтелектуальні дії (аналіз, синтез, аналіз через синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення, аналогія, класифікація) та специфічні ментальні дії, властиві суб'єктові в певній ситуації і за певних умов, вважає за доцільне серед етапів розумової дії вирізняти: пізнання, виконання логічних завдань, запам'ятовування, узагальнення практичного досвіду і навіть фіксування емоційних станів [26, 332]. А. Дерій обстоює шість основних етапів процесу мислення: отримання інформації; її оброблення; збереження; аналіз; відтворення її та формулювання висновків й узагальнень [8, 175]. Приблизно такою самою кількістю груп, але з дещо по-іншому зорганізованими етапами структурує аналізовану групу дієслів О. Коренькова. Серед релевантних, на думку авторки, етапів – сприйняття інформації; осягання розумом; оцінювання; визначення (дефінування); кваліфікування; правильне сприйняття думок та почуттів інших [18, 536].

Значно складнішу ієрархію, яка засвідчує врахування місця, де відбувається процес мислення, їхньої тематики та видів, пропонує Л. Нижегородцева-Кириченко, виокремлюючи: роздум як процес глибокого роздумування; розгляд, тобто вивчення сутності об'єкта дослідження; міркування як процес осмислення сутності одержаної на попередніх етапах інформації з висуненням тих чи тих гіпотез; розуміння, усвідомлення як процес одержання результатів когнітивної діяльності; висновування як свідчення завершального етапу розумової діяльності; запам'ятовування та захищення інформації; згадування, тобто процес відтворення з пам'яті попередньо збереженої інформації [Цит. за: 8, 179].

На думку І. Горохової основними в позначенні розумової діяльності є «мислення в загальному вигляді як процес, свідомість як здатність до обробки сприйнятої інформації, результат розумового процесу, сконцентрованість розумових зусиль на розв'язання завдань, пізнання, що полягає в наявності знань у процесі їхнього засвоєння, зберігання знань у пам'яті і передачі знань у процесі навчання, а також інтуїтивне знання та уява» [5, 195].

Вирішені етапи мисленнєвої діяльності у систематизації того чи того дослідника детермінують кількісний і якісний склад дієслів для називання їх – і передусім дієслів української мови. І хоча дехто з лінгвістів стверджує, що не можна увесь склад дієслів мислення поділити на певні підгрупи через недостатнє вираження семантичних ознак [10, 155],

проте більшість мовознавців реалізує такий поділ, правда, зауважуючи, що залежно від контексту й здатності вступати в синонімічні відношення з тим чи тим словом у певному контексті межі між групами таких дієслів є досить відносними, у результаті чого те саме дієслово може належати до двох-трьох підгруп водночас.

О. Боговик, зіставляючи валентні рамки предикатів знання, зокрема й дієслівних, в англійській, українській та російській мовах, об'єднує ці предикати у три типи: знання-інформування, знання-знайомства, знання-компетентності. Належні до них мовні одиниці можуть повторюватися у двох типах, проте з різним валентним оточенням. Наприклад, перший тип предикатів – на позначення знання-інформування – формують три підтипи: вербативи із семантикою: 1) володіти відомостями та інформацією, напр.: *знати, бачити, відати* та ін.; 2) отримувати відомості та інформацію, напр.: *розпитувати, питати, вивідувати* та ін.; 3) передавати відомості та інформацію, напр.: *повідомити, передати, сказати* та ін. Третій тип предикатів – на позначення знання-компетентності – теж складають три підтипи: дієслова із семантикою: 1) знання-компетенції, напр.: *знати, знатися, розумітися, розбиратися, розуміти, тямити* та ін.; 2) здобувати знання, напр.: *вчити, вивчати, навчитися* та ін.; 3) передавати знання, напр.: *навчати, подавати, репрезентувати, представляти* та ін. [2, 8–15].

С. Сабліна, розглядаючи процес мислення у тріаді «сприйняття – мислення – відтворення інформації», вирізняє серед дієслів із семантикою мислення дієслова операційно-мисленнєвої діяльності (йдеться про узагальнене розуміння поняття *мислення*), пор.: *думати, вигадувати, додумувати, замисляти, міркувати, метикувати* та ін., і власне-мисленнєвої, пор.: *розуміти, збагнути, згадувати, кмітити, пам'ятати, тямити* та ін. [30, 112–116].

На думку О. Межова, інтегральною семою для всіх дієслів із семантикою мисленнєвої діяльності є 'мислення', тоді як диференційними – 'пізнання', 'відтворення', 'класифікація', відповідно до чого лінгвіст виокремлює дієслова із семантикою: 1) мислення як етапу психічної діяльності, пор.: *думати, роздумувати, міркувати* та ін.; 2) відтворення, пор.: *складати, вигадувати, малювати, писати* тощо; 3) пізнавальної діяльності, пор.: *вивчати, пізнавати, розуміти, усвідомлювати* та ін.; 4) класифікації, пор.: *класифікувати, систематизувати, розподіляти, диференціювати, зіставляти* та ін. [24, 71–72].

Л. Гмиря, яка, з'ясовуючи валентну спроможність дієслівних предикатів мисленнєвої діяльності, увесь обсяг дієслів мисленнєвої діяльності структурувала трьома групами: до першої віднесла дієслова на позначення власне процесу мислення, напр.: *вникати, думати, мислити, міркувати, уявляти* тощо; до другої – дієслова, що називають операції розумової діяльності, зокрема: а) розуміння, напр.: *знати, пізнавати, розуміти, уточнювати, усвідомлювати* та ін.; б) запам'ятовування, напр.: *пам'ятати, пригадувати, згадувати, забувати* тощо; в) оволодіння певною інформацією: *вивчати, засвоювати, оволодівати, опановувати, освоювати* та ін.; г) пов'язані

з логічними діями (процесами чи станами): *обчислювати, підсумовувати, рахувати, розв'язувати, розраховувати*; третю групу сформували дієслова, що позначають процеси творчої діяльності людини, зокрема: а) дослідницької: *аналізувати, досліджувати, конкретизувати, розглядати* та ін.; б) мисленевої творчості: *вигадувати, винаходити, придумувати, проєктувати* тощо [4, 96].

Дослідження словотвірного потенціалу дієслів із семантикою мисленевої діяльності, що адекватно основоцентричному аспектові розвитку дериватології, з метою досягнути системності в опрацюванні цього матеріалу передбачає опертя на ту чи ту лексико-семантичну класифікацію. Проте для вивчення проблеми в такому ракурсі істотний радше вибір класифікації, базованої на більш загальному принципі категоризації описуваної діяльності, ніж на конкретизованому. Водночас важливими чинниками, які сприяють виявленню такого словотвірного потенціалу, є структура аналізованого дієслова, яке слугуватиме вершиною словотвірної парадигми, а для похідних дієслів – ще й частиномовний статус твірної основи і словотворчий засіб, який переводить цю основу

до дієслівної, і, звичайно, походження як самої твірної основи, так і словотворчого засобу. З урахуванням цих фактів вважаємо, що найбільш релевантною в такому випадку є лексико-семантична класифікація, яку запропонувала Л. Гмиря.

Висновки і перспективи дослідження. Дослідження словотвірного потенціалу тих чи тих слів загалом і дієслів зокрема в ракурсі основоцентричного підходу до аналізу словотвірних явищ зумовлює вибір належної класифікації фактичного матеріалу, позаяк оптимальність такого вибору сприятиме докладному й успішному виконанню подальших завдань, детермінованих метою дослідження. Релевантними параметрами такої класифікації в такому разі має бути передусім і семантика слова, і його структура. Якщо семантично дієслова, зокрема й мисленевої діяльності, відрізняються, але словотворчий засіб для похідних дієслів у них спільний і він певною мірою детермінує подібність словопороджувальної здатності, то для установавлення такого потенціалу з опертям на твірну основу як типологізувальний чинник, є суттєвим зосередити більшу увагу на параметр, який лежить в основі структурної відмінності таких дієслів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адамець Н. В. Словотвірна парадигматика дієслів руху в сучасній українській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2016. 20 с.
2. Боговик О. А. Семантико-синтаксична типологія предикатів знання в англійській, українській та російській мовах : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.17. Київ, 2016. 20 с.
3. Валух З. О. Словотвірна парадигматика іменника в українській мові : монографія. Київ; Полтава : АСМІ, 2005. 356 с.
4. Гмиря Л. В. Семантико-синтаксична структура речень з двовалентними дієслівними предикатами : дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2008. 257 с.
5. Горохова І. В. Лексико-семантичне поле дієслів зі значенням розумової діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9 : Сучасні тенденції розвитку мов.* 2009. Вип. 3. С. 193–196.
6. Гумовская В. В. Семантико-синтаксическая структура предложений с глаголами мысли в современном украинском языке : автореф. дисс. на соиск. учёной степ. канд. филол. наук : 10.02.01. Киев, 1989. 22 с.
7. Грещук В. Розділ 1. Теоретичні засади основоцентричної дериватології. *Грещук В. В., Бачкур Р. О., Джочка І. Ф., Пославська Н. М. Нариси з основоцентричної дериватології / за ред. Василя Грещука.* Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. С. 6–38.
8. Дерій А. О. Синонімічні дієслова на позначення інтелектуальної діяльності людини в художньому дискурсі Пантелеймона Куліша. *Лінгвістичні дослідження* : зб. наук. праць Харківського національного педагогічного ун-ту імені Г. С. Сковороди. 2022. Вип. 56. С. 174–186.
9. Джочка І. Ф. Віддієслівний словотвір. *Грещук В. В., Бачкур Р. О., Джочка І. Ф., Пославська Н. М. Нариси з основоцентричної дериватології / за ред. Василя Грещука.* Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. С. 154–259.
10. Дишлева С. М. Адвербіальна дистрибуція лексико-семантичних груп українських дієслів : дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2008. 224 с.
11. Дишлева С. М. Адвербіальна дистрибуція лексико-семантичних груп українських дієслів : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2008. 20 с.
12. Ділай І. П. Когнітивні дієслова в англійській мові : парадигматика, синтагматика, епідигматика : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Львів, 2011. 213 с.
13. Ділай І. Когнітивні дієслова в лексико-семантичній системі англійської мови : історія та перспективи дослідження. *Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови.* 2014. Вип. 22. С. 28–37.
14. Жук В. А., Схіж А. В. Функціональна категоризація дієслова “listen”. *Закарпатські філологічні студії.* 2021. Вип. 20, т. 1. С. 61–67.
15. Загнітко А. П. Дієслівні категорії в синтагматиці і парадигматиці. Київ : НМК ВО, 1990. 132 с.
16. Карпіловська Є. А. Конструювання складних словотворчих одиниць. Київ : Наукова думка, 1990. 155 с.
17. Клименко Н. Ф. Словотвірна парадигма. *Українська мова. Енциклопедія / ред. кол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. Вид. 2, випр. і доп.* Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 619.
18. Коренькова О. А. Визначення поняття «дієслова психічного стану» в сучасній українській мові. *Молодий вчений.* 2016. Вип. 30 (3). С. 534–537.
19. Кумейко Т. А. Синтаксична структура речень з дієсловами інформаційної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. филол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2015. 20 с.

20. Кумейко Т. Класифікаційні показники підгрупи дієслів «передавання інформації». *Мова і міжкультурна комунікація* : теорія та практика : колектив. монографія за матеріалами Всеукр. наук.-практ. конф. (14 травня 2020 року, м. Полтава) / за наук. ред. Н. Сизоненко. Київ : Вид-во Ліра-К, 2020. С. 63–70.
21. Кушлик О. П. Словотвірна парадигматика похідних дієслів в українській мові : монографія. Дрогобич : Коло, 2015. 384 с.
22. Кушлик О. П. Засади систематизування відвигукових дієслів української мови як вершини словотвірних парадигм. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2022. № 18. С. 16–24.
23. Леута О. І. Структура і семантика дієслівних речень в українській літературній мові : монографія. Київ : Такі справи, 2008. 208 с.
24. Межов О. Г. Типологія мінімальних семантико-синтаксичних одиниць : монографія. Луцьк : Волинський нац. ун-т імені Лесі Українки, 2012. 464 с.
25. Ніжник Л. І. Епістемічність слів на позначення впевненості / невпевненості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15 (83). С. 25–29.
26. Овчиннікова І. І. Лексико-семантична група дієслів інтелектуальної дії в українській літературній мові. *Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. 2013. Вип. 9. С. 329–334.
27. Остратюк Н. М. Дієслова відчуття чи дієслова сприйняття : до питання семантичної класифікації дієслівної лексики в українській мові. *Молодий вчений*. 2018. № 8 (60). С. 88–92.
28. Петрів О. І. Словотворча спроможність дієслів на позначення внутрішнього стану істоти в сучасній українській мові : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.01. Івано-Франківськ, 2019. 302 с.
29. Пославська Н. М. Віддієслівний словотвір. *Грещук В. В., Бачкур Р. О., Джочка І. Ф., Пославська Н. М. Нариси з основоцентричної дериватології* / за ред. Василя Грещука. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2007. С. 154–179, 259–324.
30. Сабліна С. В. Динаміка дієслів на позначення процесу мислення в українській мові. *SWorld Journal*. 2022. Issue 16. Part 2. S. 111–118.
31. Сегін Л. В. Структурно-семантична типологія словотвірних парадигм дієслів динамічної просторової локалізованості в українській і польській мовах : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. філол. наук : 10.02.17. Донецьк, 2003. 20 с.
32. Стадній А. Нові конотативні значення дієслів у сучасній українській літературній мові (на матеріалі засобів масової інформації) : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2014. 132 с.
33. Шепітько С. В. Механізми утворення та закономірності вторинної номінації англійської загальнонаукової дієслівної лексики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2004. 22 с.
34. Шубко В. Функціонування епістемічного дієслова *to know* у творах Д. Г. Лоуренса. *Мовні і концептуальні картини світу* : зб. наук. праць. 2022. Вип. 72 (2). С. 130–140.
35. Buzášyová K. *Sémantická štruktúra slovenských deverbativ*. Bratislava : Veda, 1974. 236 s.
36. Croft W. Case marking and semantics of the mental verbs. *Semantics and Lexicon* / J. Pustejovsky. Netherlands : Kluwer Academic Publishers, 1993. P. 55–72.
37. Nagórko A. *Zarys gramatyki polskiej*. Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 2007. 332 s.
38. Nizhegorodtseva-Kirichenko L. O. Cognitive judgements on intellectual activity. *Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*. 2013. Вип. 2. С. 71–76.
39. Skarżyński M. *Słowotwórcze gniazda odczasownikowe (charakterystyka wstępna)*. W: Skarżyński, M. (red.), *Słowotwórczość gniazdowa – historia – metoda – zastosowania*. Kraków : Księgarnia Akademicka, 2003. S. 137–155.

REFERENCES

1. Adamets, N. V. (2016). Slovtvirna paradyhmatyka diiesliv rukhu v suchasni ukrainskii movi [The word-formation paradigm of motion verbs in the modern Ukrainian language]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
2. Bohovyk, O. A. (2016). Semantyko-syntaksychna typolohiia predykativ znannia v anhliiskii, ukrainskii ta rosiiskii movakh [Semantic and Syntactic Typology of Predicates of Knowledge in English, Ukrainian and Russia]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
3. Valiukh, Z. O. (2005). Slovtvirna paradyhmatyka imennyka v ukrainskii movi [The word-formation paradigm of the noun in the Ukrainian language]: monohrafiia. Kyiv; Poltava: ASMI [in Ukrainian].
4. Hmyria, L. V. (2008). Semantyko-syntaksychna struktura rechen z dvovalentnyimi diieslivnyimi predykatamy [Semantic and syntactic structure of sentences with bivalent verbal predicates]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
5. Horokhova, I. V. (2009). Leksyko-semantychno pole diiesliv zi znachenniam rozumovoi diialnosti [The lexical and semantic field of verbs with the meaning of mental activity]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii 9: Suchasni tendentsii rozvytku mov*, 3, 193–196 [in Ukrainian].
6. Greshchuk, V. (2007). Rozdil 1. Teoretychni zasady osnovotsentrychnoi deryvatolohii [Chapter 1. Theoretical foundations of stem-centric derivatology]. *Greshchuk, V. V., Bachkur, R. O., Dzhochka, I. F., Poslavska, N. M. Narysy z osnovotsentrychnoi deryvatolohii* / za red. Vasyliia Greshchuka. Ivano-Frankivsk: Misto NV, 6–38.
7. Gumovskaya, V. V. (1989). Semantiko-sintaksicheskaya struktura predlozheniy s glagolami myisli v sovremennom ukrainskom yazyike [Semantic and syntactic structure of sentences with verbs of thinking in the modern Ukrainian language]. (Avtoreferat dissertatsii kandidata filologicheskikh nauk). Kiev [in Ukrainian].
8. Derii, A. O. (2022). Synonimichni diieslova na poznachennia intelektualnoi diialnosti liudyny v khudozhnomu dyskursi Panteleimona Kulisha [The Verb Synonyms to Denote Human Intellectual Activity in the Artistic Discourse of

- Panteleimon Kulish]. *Linhvistychni doslidzhennia*: zb. nauk. prats Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho un-tu imeni H. S. Skovorody, 56, 174–186 [in Ukrainian].
9. Dzhochka, I. F. (2007). Viddiieslivnyi slovotvir [Verbal word-formation]. *Greshchuk, V. V., Bachkur, R. O., Dzhochka, I. F., Poslavska, N. M. Narysy z osnovotsentrychnoi deryvatolohii / za red. Vasylia Greshchuka*. Ivano-Frankivsk Misto NV, 154–259 [in Ukrainian].
10. Dyshleva, S. M. (2008). Adverbialna dystrybutsiia leksyko-semantychnykh hrup ukrainskykh diiesliv [Adverbial distribution of lexical and semantic groups of Ukrainian verbs]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Kyiv [in Ukrainian].
11. Dyshleva, S. M. (2008). Adverbialna dystrybutsiia leksyko-semantychnykh hrup ukrainskykh diiesliv [Adverbial distribution of lexical and semantic groups of Ukrainian verbs]. (Avtoreferat dissertatsii kandidata filologicheskikh nauk). Kiev [in Ukrainian].
12. Dilai, I. P. (2011). Kohnityvni diieslova v anhliiskii movi: paradyhmatyka, syntahmatyka, epidyhmatyka [Cognitive verbs in English: paradigmatics, syntagmatics, epidigmatics]. (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Lviv [in Ukrainian].
13. Dilai, I. (2014). Kohnityvni diieslova v leksyko-semantychnii systemi anhliiskoi movy: istoriia ta perspektyvy doslidzhennia [Cognitive verbs in the lexical-semantic system of the English language: a historical outline and the prospects of the research]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii inozemni movy*, 22, 28–37 [in Ukrainian].
14. Zhuk, V. A., Skhizh, A. V. (2021). Funktsionalna katehoryzatsiia diieslova “listen” [Functional categorization of verb “listen”]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 20 / 1, 61–67 [in Ukrainian].
15. Zahnitko, A. P. (1990). Diieslivni katehorii v syntahmatytsi i paradyhmatytsi [Verb categories in syntagmatics and paradigmatics]. Kyiv: NMK VO [in Ukrainian].
16. Karpilovska, Ye. A. (1990). Konstruiuvannia skladnykh slovotvorchykh odynyts [Constructing complex word-forming units]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
17. Klymenko, N. F. (2004). Slovotvirna paradyhma [The word-formation paradigm]. *Ukrainska mova. Entsyklopediia / red. kol. : V. M. Rusanivskiy, O. O. Taranenko, M. P. Ziabliuk ta in. Vyd. 2, vypr. i dop.* Kyiv: Vyd-vo “Ukrainska entsyklopediia” im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].
18. Korenkova, O. A. (2016). Vyznachennia poniattia “diieslova psykhiichnoho stanu” v suchasni ukrainskii movi [Definition of the psych-verb concept in the Modern Ukrainian language]. *Molodyi vchenyi*, 30 (3), 534–537.
19. Kumeiko, T. A. (2015). Syntaksychna struktura rechen z diieslovamy informatsiinoi diialnosti [Syntactic structure of sentences with verbs of information activity]. (Avtoreferat dissertatsii kandidata filologicheskikh nauk). Zaporizhzhia [in Ukrainian].
20. Kumeiko, T. (2020). Klasyfikatsiini pokaznyky pidhrupy diiesliv “peredavannia informatsii” [Classification indicators of the subgroup of the verb “information transfer”]. *Mova i mizhkulturna komunikatsiia: teoriia ta praktyka: kolektyv. monohrafiia za materialamy Vseukr. nauk.-prakt. konf. (14 travnia 2020 roku, m. Poltava) / za nauk. red. N. Syzonenko*. Kyiv: Vyd-vo Lira-K, 63–70 [in Ukrainian].
21. Kushlyk, O. P. (2015). Slovotvirna paradyhmatyka pokhidnykh diiesliv v ukrainskii movi [The word-formation paradigm of secondary verbs in the Ukrainian language]: monohrafiia. Drohobych: Kolo [in Ukrainian].
22. Kushlyk, O. P. (2022). Zasady systematyzuvannia vidvyhukovykh diiesliv ukrainskoi movy yak vershyny slovotvirnykh paradyhm [Principles of systematizing Ukrainian interjectional verbs as the top of word-forming paradigms]. *Naukovyi visnyk Drohobyttskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Serii: Filolohichni nauky (movoznavstvo)*, 18, 16–24 [in Ukrainian].
23. Leuta, O. I. (2008). Struktura i semantika diieslivnykh rechen v ukrainskii literaturnii movi [Structure and semantics of verbal sentences in the Ukrainian Literary language]: monohrafiia. Kyiv: Taki spravy [in Ukrainian].
24. Mezhov, O. H. (2012). Typolohiia minimalnykh semantyko-syntaksychnykh odynyts [Typology of minimal semantic and syntactic units]: monohrafiia. Luts'k: Volynskiy nats. un-t imeni Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
25. Nizhnik, L. I. (2022). Epistemichnist sliv na poznachennia vpevnenosti / nevpvnenosti [Epistemicity of words denoting certainty / uncertainty]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu “Ostrozka akademiia”: Serii “Filolohiia”*. Ostroh: Vyd-vo NaUOA, 15 (83), 25–29 [in Ukrainian].
26. Ovchynnikova, I. I. (2013). Leksyko-semantychna hrupa diiesliv intelektualnoi dii v ukrainskii literaturnii movi [Lexico-semantic group of verbs of intellectual action in the Ukrainian literary language]. *Filolohichni studii. Naukovyi visnyk Kryvorizkoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu*, 9, 329–334 [in Ukrainian].
27. Ostratiuk, N. M. (2018). Diieslova vidchuttia chy diieslova spryiniattia: do pytannia semantychnoi klasyfikatsii diieslivnoi leksyky v ukrainskii movi [The verbs of feeling or perception: verbs’ semantic classification in Ukrainian]. *Molodyi vchenyi*, 8 (60), 88–92 [in Ukrainian].
28. Petriv, O. I. (2019). Slovotvorcha spromozhnist diiesliv na poznachennia vnutrishnoho stanu istoty v suchasni ukrainskii movi [The word-formation capacity of verbs denoting the internal state of a creature in the Modern Ukrainian language] (Dysertatsiia kandydata filolohichnykh nauk). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
29. Poslavska, N. M. (2007). Viddiieslivnyi slovotvir [Verbal word-formation]. *Greshchuk, V. V., Bachkur, R. O., Dzhochka, I. F., Poslavska, N. M. Narysy z osnovotsentrychnoi deryvatolohii / za red. Vasylia Greshchuka*. Ivano-Frankivsk: Misto NV, 154–179, 259–324 [in Ukrainian].
30. Sablina, S. V. (2022). Dynamika diiesliv na poznachennia protsesu myslennia v ukrainskii movi [Dynamics of verbs indicating the thinking process in the Ukrainian Language]. *Sword Journal*, 16 (2), 111–118 [in Ukrainian].
31. Sehin, L. V. (2003). Strukturno-semantychna typolohiia slovotvirnykh paradyhm diiesliv dynamichnoi prostorovoi lokalizovanosti v ukrainskii i polskii movakh [Structural and semantic typology of word-formation paradigms of verbs of dynamic spatial localisation in Ukrainian and Polish]. (Avtoreferat dissertatsii kandidata filologicheskikh nauk). Donetsk [in Ukrainian].
32. Stadnii, A. (2014). Novi konotatyvni znachennia diiesliv u suchasni ukrainskii literaturnii movi (na materialy zasobiv masovoi informatsii) [New connotative meanings of verbs in the modern Ukrainian literary language (based on the media)]: monohrafiia. Vynnytsia: VNTU [in Ukrainian].

33. Shepitko, S. V. (2004). Mekhanizmy utvorennia ta zakonomirnosti vtorynnoi nominatsii anhliiskoi zahalnonaukovoi diieslivnoi leksyky [Creative mechanisms and secondary nomination regularities of English scientific verbs]. (Avtoreferat dissertatsii kandidata filologicheskikh nauk). Kharkiv [in Ukrainian].
34. Shubko, V. (2022). Funktsionuvannia epistemichnoho diieslova to know u tvorakh D. H. Lourensa [Corpus analysis of the subject's epistemic position in English dialogical discourse]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu: zb. nauk. prats*, 72 (2), 130–140 [in Ukrainian].
35. Buzáššyová, K. (1974). Sémantická štruktúra slovenských deverbativ [Semantic structure of Slavic deverbatives]. Bratislava: Veda [in Czech].
36. Croft, W. (1993). Case marking and semantics of the mental verbs. *Semantics and Lexicon* / J. Pustejovsky. Netherlands: Kluwer Academic Publishers, 55–72.
37. Nagórko, A. (2007). Zarys gramatyki polskiej [An outline of Polish grammar]. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN [in Polish].
38. Nizhegorodtseva-Kirichenko, L. O. (2013). Cognitive judgements on intellectual activity. *Науковий вісник Східноєвропейського нац. ун-ту імені Лесі Українки. Серія : Філологічні науки (мовознавство)*, 2, 71–76.
39. Skarżyński, M. (2003). Słowotwórcze gniazda odczasownikowe (charakterystyka wstępna) [Verbal word nests (introductory characteristics)]. *Skarżyński, M. (red.), Słowotwórstwo gniazdowe – historia – metoda – zastosowania*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 137–155 [in Polish].